

γενομένην πρὸς τὴν ἀναδεκτὴν του. Ὄφειλε νὰ τιμωρήσῃ τὸ ἔγκλημα τοῦτο, ἂν καὶ μετὰ τὴν τιμωρίαν, τὰ πράγματα δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ πρότερον καθεστῶς.

Διότι ὁ Χρῆστος εἶχε βεβηλώσει τὸ τζαμίον τοῦ Ταχῆρ, τόπον ἄβαντον καὶ ἀπάτητον εἰς τοὺς ἀπίστους, τόπον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μωαμεθανικὸν τέμενος ἱερὸν καὶ ἄσυλον, ἔχοντα ὡς ἰδιαιτέρον προνόμιον τὴν ἰδιότητα ταύτην. Καὶ ὁμολογουμένως ὁ κλέφτης, ὅτε εἶχεν ἀποφασίσει νὰ εἰσβάλῃ βιαίως εἰς τὸ τζαμίον, διὰ ν' ἀρπάσῃ τὸν κατῆν, ὄφειλε ν' ἀναλογισθῇ ταῦτα πάντα. Διὰ τοῦτο δὲν παρεπονεῖτο σήμερον, ἂν ἐκινδύνευεν. Ἐγίνωσκε δὲ καλῶς ὅτι καὶ ἂν ἀπέδιδε τοὺς αἰχμαλώτους, ὅπερ μόνον ἀντὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἀναδεκτῆς του ἠδύνατο νὰ πράξῃ, πάλιν δὲν ἐξησφαλιζέτο ἀπέναντι τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἄλλ' ὅμως ἐπεθύμει διακαῶς ν' ἀποδοθῇ ἡ ἀπαχθεῖσα κόρη εἰς τοὺς γονεῖς της, ν' ἀπολύσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς τρεῖς Τούρκους, καὶ τότε εὐχαριστημένος θὰ ἦτο ἂν ἀπεκηρύττετο. Διότι ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὸ θάρρος τοῦ καθήκοντος, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ συνειδότος. Ἄλλ' ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη τοῦ Χαλῆλ ἦτο ἄλλη ἀπροσδόκητος ἀναβολὴ τῆς λύσεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔμαθεν ὅτι οἱ ἀγάδες τῆς Ἄρτης καὶ τῶν περιχώρων παρεσκευάζον στρατεῖαν κατ' αὐτοῦ. Περιεμένετο δὲ ἡ ἀποκηρύξις νὰ ἔλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ παρέλθῃ μὴν, οἱ φανατικώτεροι ἐπέμενον νὰ προλάβωσι τὴν ἀποκηρύξιν ταύτην βεβαίαν ἄλλως νομιζομένην. Προσέτι ἔλαβε καὶ ἀλλαχόθεν ἐπιβεβαίωσιν τῆς εἰδήσεως ὅτι συνήνεσεν ἡ ἀναδεκτὴ του νὰ καταστῇ τοῦ Τούρκου σύζυγος.

Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μανθάνει ὅτι ἡ ἐστρατεία, ἐξ Ἄρτης ὁρμωμένη, εἶχεν ἤδη ἐκινήσει κατ' αὐτοῦ.

Τότε ὁ κλέφτης ἐπῆρε τὴν ἀπόφασίν του, καὶ διέταξε νὰ θανατώσῃ τὸν κατῆν καὶ τοὺς δύο ἀγάδες.

(Ἐπεται συνέχεια).

A. ΠΑΠΑΔΑΜΑΝΤΗΣ

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ

καὶ ἡ ποίησις τῶν βυζαντιναῶν σφραγίδων.

A'.

Ὁ διατρίβων περὶ τὴν ἀρχαίαν τέχνην δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὅλον τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς καὶ τὴν χάριν περιοριζόμενος εἰς τὴν μελέτην τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Ἐρμού τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ σπουδάσῃ καὶ περὶ τὰ μικροῦργήματα τῶν ἀρχαίων τὰ ἐξ ὀπτιῆς γῆς καὶ ὑέ-

λου, τὰ νομίσματα καὶ τοὺς σφραγιδολίθους. Ὁμοίως καὶ ὁ ἀποθαυμάζων τὴν χάριν τοῦ ἔπους τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὕφος τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ δράματος θὰ μείνῃ ἄγευστος ἐν μέρει τῆς ὅλης ἀρετῆς τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως ἂν ἀγνοήσῃ τὸ ἐπίγραμμα, τὴν μικρογραφίαν ταύτην τῆς Ἑλληνίδος Μούσης. Ὡς δ' εὐφυῶς ἐρρήθη ὅτι ὁ σφραγιδολίθος τῶν ἀρχαίων εἶνε οἶόν τι ἐπίγραμμα τῆς ἀρχαίας τέχνης, οὕτω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν περὶ τοῦ ἐπιγράμματος ὅτι εἶνε ὁ δακτυλιόλιθος τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Παρὰ λαφῆ ἐξόχως ῥητορικῶ καὶ δηκτικῶ καὶ ζῶντι βίον μάλιστα ὑπαίθριον ἢ γέννησις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἐπιγράμματος ἤτο τὸ φυσικὸν καὶ οἰκτεῖον. Μία ἐπιτοχῆς ἔννοια, ἐν ἐπιτήθειον προσφώνημα, ἡ εὐστοχῆς εὐρεσις τοῦ χαρακτηριστικῆς, τοῦ ἐπικαίρου, τοῦ εἰκονικοῦ, τοῦ δηκτικοῦ, τοῦ σκωπτικοῦ, συνδεομένη μετὰ σοβαρᾶς βραχυλογίας, ἀπετέλει τὸ ἐπίγραμμα. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς κλασικοῖς χρόνοις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπαραίτητον προῖον τοῦ καλοῦ ἐπιγράμματος ἢ συντομία. Κατὰ τὸν ἐπιγραμματοποιὸν Κύριλλον

Πάγκαλόν ἐστ' ἐπίγραμμα τὸ δίστιχον ἦν δὲ παρέλθῃς τοὺς τρεῖς, βαψφῶδες, κοῦν ἐπίγραμμα λέγεις.

Καὶ δὲν ἐτηρεῖτο μὲν ἡ ἀρχὴ αὕτη πάντοτε· ἀλλ' ὅμως δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὰ ἄριστα τῶν ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων εἶνε μνημεῖα βραχυτήτος. Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς κόσμος δὲν ἐνετρυφά εἰς τὸ κολοσσαῖον· μία τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ ἀρετῶν ὑπῆρχε τὸ σύμμετρον καὶ εὐπερίγραφον. Οὕτω δύο μόνον στίχοι ἤρκεσαν εἰς τὸν Σιμωνίδην ὅπως περιλάβῃ διὰ μεγαληγόρου ἀπλότητος πᾶν ὅ τι ἠθέλησε νὰ εἴπῃ περὶ τῶν μεγάλων νεκρῶν τῶν Θερμοπυλῶν. Οὕτω διὰ τεσσάρων μόνων στίχων παρέστησεν ὁ Πλάτων τὴν Λαΐδα ἀναθέτουσαν εἰς τὴν Παφίαν τὸ κάτοπτρον ὅπερ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ δεῖξῃ τὸ ἐξέει παρελθὼν αὐτῆς κάλλος. Δι' εὐγράμμων χαρακτηριστικῶν ἐγκολαπτόμενα ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων σπηλῶν ὅτε μὲν ἦσαν χαρακτηριστικῆς δὴλωσις τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ γένους τοῦ θανόντος, ὅτε δὲ συγκινητικῆ κραυγὴ ὀδύνης καὶ ἄλλοτε ἠθικῆ παραίνεσις πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας, συχνότατα δὲ εἰκῶν ἀφελῆς ἀλλὰ μεγαλοπρεπῆς τοῦ βίου τοῦ μεταστάντος. Ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἐπιγραμμάτων, μάλιστα τῶν ἀττικῶν, διαπνέει τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο, εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἰδιάζον αἰσθημα τῆς εὐθανασίας ὅπερ εἰς τὸ μάρμαρον ἐνέγλυψεν ἡ ἀτθικὴ σμίλη.

Σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη, ἀγαθότης καὶ ἀρετὴ εἶνε αἱ κυριώταται τῶν εἰς τοὺς νεκροὺς ἀναφερομένων ἰδιοτήτων. Δὲν εἶνε ἄμοιρα σώφρονος ὀδύνης τὰ ἐπιτύμβια τῶν ὠκυμῶρων, ἦτοι πρὸ ὄρας θανόντων, τῶν ἀκάκων νηπίων, τῶν ἐφθῶν, τῶν ἀγάμων παρθένων ἢ τῶν κειμένων μακρὰν τῆς πατρῴας γῆς. Ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ἀνυμφεύ-

του Φρασικλείας ἐπεγράφη ὅτι θὰ ὀνομάζεται πάντοτε κόρη, ἀντὶ γάμου παρὰ θεῶν τοῦτο λαχούσα τὸ ὄνομα. Σοβαρὰ εἶνε τὰ ἐπιγραφέντα εἰς τοὺς τάφους τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, οἱ δὲ μηδοφόνοι ἔτυχον τῶν ἀπ' ἀρίστης λύρας ἐπιτυμβίων· ἀλλ' ὅποσον σεμνὴ ἦτο ἡ ἐπιτύμβιος Μοῦσα θρηνοῦσα τοὺς πολεμιστὰς δεικνύει πλὴν τῶν ἐπιφανῶν ἐπιγραμμάτων ποιητῶν οἷος ὁ Σιμωνίδης τὸ ἐξῆς δίστιχον ἀγνώστου ἐπιγραμματοποιῦ τὸ γραφέν ἐπὶ τοῦ τάφου Ληναίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρτεμειδώρου

Καὶ τὸ πρὶν ἐν πολέμοις τηρῶν πύργον, παροδῖται,
καὶ νῦν τηρήσω, ὡς δύναμαι, νέκυσ ὦν.

Ἄλλοτε δὲ οἱ ἐπιγραμματογράφοι οἰοῦνται παίζοντες μετὰ τοῦ θανάτου δὲν ἀπηξίουσαν γὰρ χάριτ' ἔπι τῶν στηλῶν λογοπαίγνια ἀναφερόμενα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος. Ἐπὶ τοῦ σήματος γλύπτου τινὸς καλουμένου Εὐτυχίδου ὁ ποιητὴς παριστάνει τὸν νεκρὸν λέγοντα ὅτι ὁ δαίμων ἀφαρπάσας αὐτὸν νεώτατον εἰς τὸν Ἄθην κατέστησεν αὐτὸν ψευδῶνυμον. Ἐπὶ δὲ τῆς νεκρικῆς στήλης Ἀθηναίου τινὸς καλουμένου Κρίου, ἦτοι φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ κριοῦ, ἐγράφη ὅτι ὁ κείμενος ἔχει τὸ ὄνομα κριοῦ, ἀλλ' ὅμως ἔσχε ψυχὴν ἀνδρὸς δικαιοτάτου. Ἐνίοτε τὸ ἐπιτύμβιον ἐν μεταγενεστέροις μάλιστα χρόνοις ἐγράφετο ὑπὸ τύπον διαλόγου τοῦ παροδίτου πρὸς τὸν νεκρὸν.—Ἐπέ ποῖον τὸ ὄνομά σου, τίς ἡ πατρίς σου, τίνας οἱ γονεῖς σου, εἰς τίνα ἡλικίαν ἔφθασες; Τί ἐδιδάχθης; Καὶ ὁ νεκρὸς ἀπαντᾷ εἰς τὰς περιέργους ταύτας ἐρωτήσεις. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέντος τὴν στήλην συγγενοῦς ἢ τῆς πόλεως τῆς τιμῆς τὸν νεκρὸν ἢ τοῦ φίλου τοῦ κηδεύσαντος τὸν θανόντα οὐ σπανίως ἀναγράφεται ἐν τῷ ἐπιγράμματι. Σπανιωτέρα δ' εἶνε ἡ μεταφοροσύνη τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἐπιγράμματος σπανίως ποτὲ καὶ μάλιστα ἀποτολμῶντος νὰ μεταδώσῃ εἰς τὴν ἀθανασίαν τὸ ὄνομα τοῦ μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ θρηνομένου.

Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων ἄξια λόγου εἶνε πλὴν τῶν ἐπιτυμβίων τὰ ἀναγραφόμενα ἐπὶ ποικίλων ἀναθημάτων καὶ διὰ τοῦτο καλούμενα ἀναθηματικά. Οἱ νικηταὶ τῶν Πλαταιῶν ἀνέθετον εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν τρίποδα χρυσοῦν ὡς ἀκροθίνιον ἀπὸ τῶν Μήδων ἐκ τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων. Οἱ Ἀθηναῖοι νικῶντες τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Χαλκιδεῖς ἀφίερον ἐκ τῆς δεκάτης εἰς τὴν Ἀθηναὶν τέθριππον χαλκοῦν ἐν τοῖς Προπυλαίοις. Ὁ ναυαγὸς βυόμενος ἀπὸ τῶν κινδύνων ἀναθέτει εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἦν περ ὑπεσχέθη εὐχολήν, ὁ χειροτέχνης τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης αὐτοῦ ἀπαρχήν, ὁ ἀγρότης τὴν δεκάτην τῶν γεωργίων. Ἡ Χρυσίνα ἰδρύει ναὸν καὶ ἄγαλμα τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης καθ' ἃ ἐπέταξεν αὐτῇ ἐν ὕπνοις ὁ Ἑρμῆς. Οὕτως ἐν μυριάσις περιστάσεσι ὡς εὐχὴν ἢ ἐπ' εὐχαριστίᾳ

ἀνέθετον οἱ ἀρχαῖοι εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεαίνας οἴκους, ἀγάλματα, σκευὴ, πᾶν ὅ τι ἐνόμιζον ὅτι ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς ἀθανάτους. Εἰς αὐτοὺς ἀφίερον τὸ ἀνάθημά του ὁ νικηφόρος στρατάρχης καὶ ὁ χειρῶναξ βαναυσουργός, ἡ περισσὸθηρσκος γυνὴ καὶ ὁ πολύμητις ἀνὴρ, ὁ τυχὼν τῆς ἀπὸ τῶν θεῶν χάριτος ἢ ὁ ἀναμείνων τὴν θεῖαν δωρεάν. Οὐχὶ σπανίως δ' ἔβαινε πρὸς αὐτοὺς καταθέτων τὰ ὄπλα τῆς προτέρας ἰσχύος ὁ ἀπόμαχος τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἀπόστρατος τοῦ ἔρωτος. Ὁ Κίμων πεπιθόμενος ὅτι ἡ πόλις δὲν ἔχει ἀνάγκη ἐν τῷ παρόντι ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλ' ἀνδρῶν ναυμάχων καταθέτει εἰς τοὺς πόδας τῆς θεοῦ χαλινὸν ἵππου, σύμβολον τῶν περιττῶν τῆς χθὲς ἀγώνων. Ἡ δὲ Λαΐς κρεμάννυσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Παφίας τὸ ἐφεξῆς περιττὸν κάτοπτρον, τὸν μάρτυρα τῶν παροδικῶν τῆς νεότητος καλλωπισμάτων. Ὅποῖαι εὐκαιρίαι πρὸς ἐξάσκησιν τῶν καλῶν τεχνῶν ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοσοῦτων πρὸς τοὺς θεοὺς ἐκλεκτῶν ἀναθημάτων· ἀλλὰ καὶ ὅποσαι ἀφορμαὶ πρὸς σύνθεσιν ἐπιγραμμάτων χαραττομένων ἐπὶ τῶν ἀναθημάτων τούτων καὶ περιεχόντων ἐν βραχεῖ οὕτως εἰπεῖν αὐτὴν τῆς ἀναθέσεως τὴν ἱστορίαν!

Πλὴν δὴ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀφιερωμάτων οὐκ ὀλίγα ἦσαν τὰ πρὸς ἀνθρώπους ἀναθηματικά ἐπιγράμματα, καθ' ὅσον δὲν ἦτο σπανία ἢ ἐπὶ τιμῇ ἀνάθεσις ἰδίως ἀνδριάντων εἰς ἀνδρας ὀνομαστοὺς γενομένους ἐπὶ ἀνδρείᾳ, εὐεργεσίᾳ τῶν πόλεων ἢ σοφίᾳ.

Οὕτω δὴ πρὸς τὴν εὐσεβῆ ὑπὲρ τῶν οἰκείων μέριμναν τῶν ἰδιωτῶν ἀνθημιλλῶντο οἱ δῆμοι, πρὸς τὴν φιλοστοργίαν τῶν τέκνων εἰς τοὺς γονεῖς, ἢ εὐγνώμων τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους προθυμίᾳ. Ἐκ δὲ τῶν τοιούτων αἰσθημάτων τῆς τιμῆς ἢ στοργῆς ἐτρέφετο μὲν ἡ τέχνη, προήγετο δὲ ἡ ποίησις ἢ ἐπιγραμματορικῆ.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἀφορμαὶ παρείχοντο εἰς τοὺς ἀρχαίους πρὸς σύνθεσιν ἐπιγραμμάτων. Πάντες γινώσκουσι τὸ ἔθος τῶν ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσι νικόντων χορηγῶν, οἵτινες ἀνέθετον εἰς τὸν Διόνυσον τὸν χρυσοῦν τρίποδα τὸν ἀπονεμόμενον αὐτοῖς ἐπὶ τῇ νίκῃ. Γνωστὸν δ' ὅτι τοιοῦτον ἀγωνιστικὸν ἀνάθημα εἶνε τὸ λυσικράτειον μνημεῖον ἐν Ἀθήναις, τὸ κοινῶς λεγόμενον Φανάρι τοῦ Διογένους. Ἄλλ' ὁμοίως καὶ οἱ ἐν ἄλλοις ἀγῶσι νικῶντες ἀνέθετον πολλακίς εἰς τοὺς θεοὺς τὰ σύμβολα τῆς νίκης ἢ τὰ ἄθλα, τοὺς στεφάνους οἱ τοὺς στεφανίτας ἀγῶνας νικῶντες, τὴν λαμπάδα οἱ διαγωνισάμενοι τὴν λαμπαδηδρομίαν. Ἄλλὰ καὶ ἄλλως ἀπεδίδοτο μεγίστη σημασία εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγώνων, φιλοτιμουμένων τῶν τε οἰκείων τῶν νικόντων καὶ τῶν πόλεων ὧν ἦσαν πολῖται νὰ ἰδρῦσασιν ἀνδριάντας αὐτῶν. Καὶ ὅποιον μὲν μουσεῖον ὄλον

ἔργων τῆς τέχνης ἐκ τῆς τιμῆς τῶν νικητῶν προσβ-
χομένον ὑπῆρχεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, μανθάνομεν ἐκ
τοῦ Παυσανίου. Πᾶς δὲ ὁ ἐκ τῆς διατριβῆς ταύ-
της μανθάνων εἰς ὅποιαν ἄμεσον σχέσιν εὐρίσκετο
παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ ἀνάθημα μετὰ τοῦ ἐπι-
γράμματος, ἐνοεῖ ὅποιον πλοῦτον ἐπιγραμμάτων
ἀνέπτυσαν αἱ ἀγωνιστικαὶ τιμαί.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων συνάγει ὁ ἀνα-
γνώστης ὁπόσῃν ποικιλίαν πρὸς ποιήσιν ἐπιγραμ-
μάτων παρεῖχεν ἡ ἀρχαιότης καὶ εἰς ὅποιαν ἀκ-
μὴν ἦτο εἰκὸς νὰ φθάσῃ τὸ ἐπίγραμμα ἐγκολα-
πτόμενον ἐπὶ καλλιτεχνημάτων ἀρίστων, καὶ
ταῦτα ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐνδόξων νικῶν, καλλιστεφά-
νων ἀγώνων, εὐχολῶν φιλοσεβαστάτων, ἐν μέσῳ
τῆς πολλαπλῆς κινήσεως βίου δημοσίου καὶ
ὑπαιθρίου.

B'.

Οὐδὲν θαῦμα ὅτι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἐπίγραμμα
δὲν συνεξέλιπε μετὰ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὅτε
ἀπέθανεν ὁ μέγας Πάν. Ὁ βυζαντικὸς κόσμος
διετήρησε τὸ ἐπίγραμμα ὑπ' οὗς ὄρους καὶ ἡ ἀρ-
χαιότης ἂν μὴ ἐν μείζονι ποικιλίᾳ. Δὲν ὑπάρχει
συγγραφεὺς Βυζαντινὸς γράψας καὶ ἐμμέτρως οὐ
νὰ μὴ ἐσώθησαν ἐπιγράμματα. Οὐδ' ὑστέρησαν
οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐν οἷς μάλιστα δια-
πρέπει ὡς ἐπιγραμματογράφος Γρηγόριος ὁ Θεο-
λόγος. Ἰνα δεῖξωμεν τὴν πρὸς τὸ ἐπίγραμμα
ἀγάτην τῶν Βυζαντινῶν ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι
τοῦ ποιητοῦ Μανουὴλ τοῦ Φιλῆ, ἀκμάσαντος κα-
τὰ τὰ τέλη τοῦ ἰγ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιδ' αἰῶ-
νος ἔχομεν ἐπιγράμματα περὶ τὰ χίλια. Ταῦτα
ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Γάλλου Miller ἐκ δια-
φόρων χειρογράφων εἰς δύο τόμους προῦκάλεσεν
τὸ κατὰ τῆς βυζαντινακῆς ποιήσεως ἀνάθημα ἐπι-
φανοῦς Γερμανοῦ γραμματολόγου, τοῦ Bern-
hardy. Καὶ βεβαίως μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ δια-
χρισθῶμεν ὅτι ἡ Μοῦσα ἐμαίευσεν ἅπασαν τὴν
στιχουργικὴν τοῦ Φιλῆ πολυγονίαν, ἀλλ' ἀναν-
τιρῆτως τὰ ἔργα τῶν δακτύλων αὐτῆς δὲν εἶνε
δυσδιάγνωστα ἐπὶ τινῶν τῶν δημιουργημάτων
τοῦ Βυζαντινοῦ πολυγράφου. Ὅπως δὴποτε δ' εἶνε
ἀξιοθαύμαστος ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων ἅτινα
κινουσι τὴν λύραν, ἃς εἴπω μᾶλλον τὸν κάλαμον
αὐτοῦ. Ψάλλει δι' ἐπιγραμμάτων τὰς ἐορτάς,
δεσποτικὰς τε καὶ θεομητορικὰς καὶ τὰς τῶν
ἀγίων, περιγράφει εἰκόνας καὶ σκευὴ ἱερὰ καὶ
καλλιτεχνήματα παντοῖα, προσφωνεῖ τὸν αὐτο-
κράτορα καὶ πατριάρχην, τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς
φίλους, θρηνεῖ τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς μικροὺς,
σκώπτει τὴν φιλέρωτα γράῦν καὶ τὸν ἰατρὸν τὸν
τετυφωμένον. Διὰ τοῦ ἐπιγράμματός του ὁ Φιλῆς
ἐναλλάξ γίνεται κολαξ καὶ μάστιξ, δωρητὴς καὶ
ἐπαίτης, φιλοτέχνης καὶ μισοπόνηρος, θαυμαστής
καὶ εἴρων, θεοπρόπος καὶ νεκροκόμος. Ἡ ἐπι-
γραμματοποιία τοῦ Φιλῆ διακρίνεται τῆς τῶν κλα-
σικῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ δύο τινὰ

κυρίως, τὴν μακρογορίαν καὶ τὴν ἀντικατάστα-
σιν τοῦ μέτρου. Καὶ ἡ μὲν μακρογορία αὐτοῦ εἶνε
τοιαύτη, ὥστε σπινίως περιορίζεται εἰς δύο ἢ
τέσσαρας στίχους ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι, συνηθέστε-
ρον δὲ παρατείνει τοὺς στίχους εἰς μακροὺς μονο-
λόγους, στερουμένους τῆς τε χαρκτηριστικῆς
βραχύτητος καὶ τῆς αὐτομάτου εὐφυίας τοῦ ἐπι-
γράμματος. Μέτρον δὲ σύνθετος αὐτῷ εἶνε τὸ τρί-
μετρον ἰαμβικόν, λαμβάνον τὸν μονότονον τύπον
τοῦ χωλιάμβου.

Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Φιλῆ δύνανται νὰ θεω-
ρηθῶσιν ὡς δείγμα τῆς καθόλου βυζαντινακῆς
ἐπιγραμματογραφίας. Διεδόθη τὸ ἐπίγραμμα
παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, μάλιστα ἔνεκα τῆς εὐ-
κολίας τοῦ χωλιάμβου, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν
ὑπάρχει περίστασις καθ' ἣν νὰ μὴ ἐγένετο χρῆ-
σις αὐτοῦ. Ὁ καλόγηρος ὁ ἀντιγράφων χειρογρά-
φον βιβλίον, ἀπεπειρῆτο νὰ νεικωνῶσῃ ἐν τέλει
αὐτοῦ τὸ ὄνομά του εἰς τὸν ἀναγνώστην διὰ
στίχων. Ὁ οἰκοδόμος ὁ ἀνακαινίζων ἐκκλησίαν
ἐδήλου τὸ ἔργον ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου δι' ἐμμέτρου
ἐπιγράμματος. Ὁ δωρούμενος σκευῆς τι εἰς ναὸν
ἢ ἰδιώτην ἐνεχάρασσεν ἐπ' αὐτοῦ εἰς μνημόσυνον
τῆς δωρεᾶς ἀναθηματικούς χωλιάμβους. Πάντα
ταῦτα εἶνε στιχουργήματα ἄξια λόγου πολ-
λάκις διὰ τὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις ἃς περιέ-
χουσι, διὰ τὴν χριστιανικὴν εἰκονογραφίαν ἣν
διασαφοῦσι, διὰ τὴν γνώσιν τοῦ βυζαντιακοῦ
βίου οὗ σκηνὰς χαρακτηρίζουσι. Ἄλλ' ὁμοιά-
ζουσι συνήθως πρὸς ἀπειρόκαλα τεχνητὰ ἄνθη
στερούμενα καὶ ὀσμῆς καὶ χρωμάτων. Μὴ νομι-
σωμεν ὅμως ὅτι εἰς τοιαῦτα ἐπιγράμματα περὶ-
ωρίζετο ὁ βυζαντινὸς κόσμος. Ἀπ' ἐναντίας
παράλληλα πρὸς τὰ ἄχρσα ταῦτα κατασκευά-
σματα τῶν λογίων ἔβαλλον γνησιώτατα ἄνθη
τῆς βυζαντινακῆς ἐπιγραμματοποιίας ποιήσεως τοῦ
λαοῦ. Συνέβαινε δὴλα δὴ καὶ κατὰ τὸν μακρὸν
βίον τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ὅτι βλέπομεν γε-
νόμενον καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ σήμερον ἐπ'
παρ' ἡμῖν. Ὁ Ἰλλήν λογίος δὲν ἔπαυσε μιμού-
μενος τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν βυζαντινισμόν
καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Τὸ ἀρχαι-
οπρεπὲς ἐπίγραμμα ἐξηκολούθει καὶ τότε εἶτε
ἐπὶ τῶν τύμβων εἶτε κυρίως ἐπὶ τῶν βιβλίων ὡς
ἀμειρωτικὸν τῆς συγγραφῆς, ὡς ἔπαινος τοῦ συγ-
γραφῆως, ὡς σύστασις τοῦ βιβλίου. Καὶ ἐπὶ τῶν
καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνων ἰδίᾳ φιλολογίᾳ ἀνεπτύχθη
καλῶν καὶ κακῶν ἐπιγραμμάτων ἐν ἀρχαίᾳ
γλώσσῃ καὶ εἰς ἀρχαῖα μέτρα συντεταγμένων,
ὧν κυρίως γίνεται χρῆσις ὡς ἐπιτυμβίων. Γνω-
στὸν δ' εἶνε εἰς τοὺς φιλολογοῦντας τῶν παρ'
ἡμῖν ὅτι μέγα μέρος τῶν *Φιλολογικῶν Παρέρ-
γων* τοῦ μακαρίτου Φιλίππου Ἰωάννου ἀποτε-
λεῖται ἐκ συλλογῆς τοιούτων ὑπ' αὐτοῦ πεποιτη-
μένων ἐπιγραμμάτων. Ἄλλ' ἐπὶ τε τῆς Τουρκο-
κρατίας καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις παρὰ τὸ

ἀρχαίομορφον ἐπίγραμμα τὸ συντασσόμενον πολ-
λάκις οὐκ ἄνευ μόθου ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ ἐκ
ψηφίδων τοῦ ἀρχαίου λόγου, παρὰ τὸ ἐνίοτε κα-
κόζηλον τοῦτο στιχοῦργημα ἐφ' οὗ τὰ παλαιὰ
δάνεια ὁμοιάζουσι πρὸς τεμάχην ἀναγλύφων ἀρ-
χαιῶν ἐνφοδομημένα εἰς πληρόκτιστον ἀχρωῶνα,
παρὰ τὸν κυκεῶνα τοῦτον ἔπου νεώτερα ὀνόματα
καὶ πράγματα εἰσδιάζονται εἰς τὴν πέδην τοῦ
ἀρχαίου μέτρου καὶ τῆς ἀρχαίας λέξεως ὡς νεο-
ῦφῃ παραρρήματα εἰς ἔνδυμα ἐκ παλαιῶν
βακῶν συγκεκριημένον, παρὰ τὸ θησιγενές,
λέγω, τοῦτο προϊόν ἀπειροκάλου μιμήσεως συνυ-
πῆρχε καὶ συνυπάρχει τὸ αὐτόβλαστον προϊόν
τῆς σπαργώσης δημῶδους Μούσης. Τὸ λαϊκὸν
τοῦτο ἐπίγραμμα δὲν εἶνε νεκροφανές καὶ δυσκί-
νητον, ἀλλ' εἶνε πλήρες χάριτος καὶ ζωῆς, εὐφυ-
ίας ἢ κακίας. Ὡς οἱ Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι
ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἔσκωπτον αὐτόν, χλευάζοντες
τὴν ὑπὸ τῶν ἀλφῶν λελευκασμένην ἐρυθρὰν
ὄψιν τοῦ Ῥωμαίου στρατηλάτου διὰ τοῦ στίχου

σुकάμινον ἔσθ' ὁ Σύλλας ἀλφίτῳ πεπασμένον,

οὕτως ὁ βυζαντιακὸς λαὸς ἐνέπαιζε διὰ δη-
μῶδους ἐπιγράμματος τὸν ἀτυχῆ αυτοκράτορα
Μαυρίκιον ἐπὶ τῇ γενναίᾳ αὐτοῦ τεκνογονίᾳ καὶ
παρέβαλλε τὰ τέκνα αὐτοῦ πρὸς *εὐλοκοῦκουδα*
καὶ παῦρα τὸν πατριάρχην νὰ δώσῃ αὐτῷ
κατὰ κρανίου ἵνα μὴ ὑπεραίρηται. Καθ' οὗς
δὲ χρόνους βασιλεῖς καὶ μοναχοί, ἄνδρες καὶ
γυναῖκες ἐφιλοπόνουν ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ τῆς περ-
γαμηνῆς ἢ τοῦ βομβυκίνου χάρτου κακοτέχνους
καὶ καλοθεατρικὰς μιμήσεις τοῦ ἀρχαίου ἐπιγράμ-
ματος, οἱ φιλοσκομμονες δῆμοι ἐπλήρουν τὸν
ἀέρα τοῦ ἵπποδρόμου ἢ τῶν στρατοπέδων διὰ
τῶν αὐτομάτων, ἀνοθεύτων, ἐν τῇ ἀληθινῇ αὐ-
τῶν γλώσσει αὐτοσχεδιαζομένων ἐπιγραμμάτων.
Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ὑπῆρξε πηνήγυρις
ἢ στάσις, ἐκστρατεία ἢ πολιορκία ἐν Βυζαντίῳ
ἢ τις νὰ μὴ συναδεδεῖθῃ ὑπὸ τοῦ ἐπιγραμματοῦ
οἴστρου τοῦ βυζαντιανοῦ ὄχλου. Δυστυχῶς ὀλίγα
τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων διεσώθησαν ἡμῖν ὑπὸ
τῶν χρονολογῶν, τινὰ δὲ παρεδόθησαν ἡμῖν
οὕτω παραμεμορφωμένα ὥστε ἀπέβαλον πολὺ
τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν χάριτος καὶ τοῦ πρώτου αὐ-
τῶν τύπου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν βυζαντιανῶν
χρόνων. Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ἀπὸ τῶν πιστηρίων
τῆς Βενετίας καὶ Βιέννης, τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως καὶ Κερκύρας δημοσιεύματα ἑλληνικὰ
βιβλία ἐκοσμούντο ἐν τοῖς πρώτοις φύλλοις ὑπὸ
ἀνουσίαν τὸ πλεῖστον ἀφιερωτικῶν ἐπιγραμμά-
των ἐν ἀρχαίοις μέτροις, ἐπὶ τῶν καλλιχρωμῶν
ἐξ Ἰταλίας μαστραπάδων ἐπεγράφοντο δημῶδεις
στίχοι ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὸν οἶνον ὅστις ἐφαι-
δρνε τὰς ἡπειρωτικὰς τραπέζας. Τὰ ἐπιγράμ-
ματα ταῦτα διακρίνονται διὰ τὸ βραχὺ καὶ δη-
κτικὸν τῆς παροινίου φιλοσοφίας.

Ὅστις νέος εἴ τις νέα πίνει ὑπερβολικὰ
τὴν τιμὴν τοῦ ἀφανίζει, τὸν ὑγίαν του χαλῶ

ἐπιγράφεται ἐφ' ἐνὸς μαστραπᾶ. Εὐφρέστατον
δὲ εἶνε τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα.

Κρασί σὲ πίνω νὰ χαρῶ
καὶ σύ με κρούς ὅτ' ἄν τοῖχο,
ἐγὼ σε πίνω νὰ χαρῶ
καὶ σύ με σέρνεις ὅ' ἄν μωρό.

(Ἔπεται τὸ τέλος)

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΤΟ ΑΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

«Μὴν πηγαίνης ἐκεῖ... εἶνε κίνδυνος!»

Ποῖον παιδίον ἀκούον τὴν φράσιν ταύτην δὲν
αἰσθάνεται ἑαυτὸ ἀκατανικήτως ἐλκόμενον πρὸς
τὴν κινδυνώδη γωνίαν, ἣν παρηγγείλαν αὐτῷ
ν' ἀποφύγῃ; Καὶ εἰς μόνην τὴν λέξιν κίνδυνος,
πάλ्लεται ἡ καρδία του. Πλησιάζει, περιφέρεται,
πραττηρεῖ. «Ἐδῶ εἶνε!..» λέγει, καὶ ἐν αὐτῷ
δὲ τῷ βᾶθει τοῦ φόβου του ὑπάρχει τὸ γοη-
τεῦον αὐτό, τὸ καθιστῶν θελατικὸν τὸν κίνδυνον.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι παιδίον ὦν ὠδηγούμενη νὰ
παίζω ἐνίοτε εἰς μέγα ἐγκαταλελειμμένον δάσος.
Ἐντὸς τοῦ δάσους τούτου, ὑπὸ πυκνὰς βᾶττους
καὶ ἀκάνθας ἔκειτο ὑψηλὸν τι ἀνάχωμα πρὸς
δρομίσκον ἄγον. Ὁ δρομίσκος οὗτος μὲ εἴλκυε·
ἐπεθύμουν νὰ πηδήσω ἀπὸ τοῦ ἀναχώματος.
Ἄλλ' ἦτο τόσον ὑψηλὸν! Διηρχόμενη ὥρας ὅλας
ἐρυθρὸς, συγκεκριημένος, λέγων κατ' ἑμαυτόν:
«Θὰ πηδήσω, δὲν θὰ πηδήσω.» Τέλος ἡμέραν
τινὰ ἐπήδησα καὶ ἐκτύπησα πολὺ. Ἄλλ' ἀδιά-
φορον! ἤμην εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτόν
μου, ἐνόμιζα δ' ὅτι εἶχον ἀνκουφισθῆ ἀπὸ δυσ-
βάστακτον βᾶρος.

Ἄνταντιρρήτως μέγα θέλημα ἔχει ὁ κίν-
δυνος, καὶ ἐλκύεται τις πρὸς αὐτόν καὶ ἄκων
ἔτι. Εἶνε ἐν τῶν ἰσχυρῶν συναισθημάτων, ἅτινα
μας συνταράττουσι, μᾶς συγκλονοῦσι καὶ παρέ-
χουσιν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸ μέτρον τοῦ τί δυνά-
μεθα νὰ πράξωμεν, καὶ τί πραγματικῶς ἀξίζομεν

Ὁ κίνδυνος ἐξάγει, ἀποφυλακίζει τὸν ἐν ἡμῖ
ἐγκεκλεισμένον ἄνθρωπον, ὃν σχεδὸν οὐδέποτε
βλέπομεν. Καταργεῖ τὰς ἀνοήτους συνθήκας τοῦ
βίου, θραύει πάντα τὰ περιβάλλοντα ἡμᾶς δε-
σμὰ, μόνος δ' αὐτός, καλλιτέρον πάσης δημο-
κρατίας, ἐγκαθίστησιν ἀληθῶς τὴν ἰδέαν τῆς
ισότητος, τῆς ἀδελφότητος. Οὐδέποτε εἶδόν
τηλικαύτην ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἄλ-
λήλους, ταιαύτην εἰλικρίνειαν, ὅσην ἐνώπιον τοῦ
κινδύνου. Φαίνεται ὅτι ἐκ τῆς θερμότητος τῶν
ἀδελφικῶς θλιβομένων χειρῶν τὸ θᾶρρος μετα-
δίδεται ἀπὸ τῶν μὲν εἰς τοὺς δέ.